

Aanleren of aanleg

Door: Wessel Ganzevoort

Tussen de woorden leven en leren zit een verschil van maar een letter. En dat is in overeenstemming met de mate van analogie tussen die twee woorden. Leven en leren zijn weliswaar niet synoniem, maar leren is wel de belangrijkste voorwaarde voor leven. Als we die opvatting nader willen toelichten, moeten we ons eerst afvragen wat we onder leren verstaan.

Leren in het onderwijs

De gebruikelijke betekenis van leren is die van de basisschool. Leren is het opslaan en kunnen reproduceren van gegevens, informatie en kennis van andere mensen. Als een kind zegt dat ze nog een uur moet leren dan bedoelt ze, vrijwel zonder uitzondering, kennis van andere mensen opslaan. Daar is op zich niets mis mee, we leggen zo een belangrijke basis voor ons handelen.

Een andere manier van leren is het leren dat we doen door te oefenen. De eerste manier van leren gaf ons de kennis van notenbalken en toonsoorten, het oefenen geeft ons de vaardigheid om muziek te maken en brengt het leren naar handelen. Behalve dat oefenen kunnen we natuurlijk zelf ook aan het experimenteren gaan. Zelf uitvinden hoe dingen werken. En zelf ontdekken hoe we naar de werkelijkheid kijken. Zo leer je niet alleen de werkelijkheid duiden, maar je leert ook inzien dat we die werkelijkheid op een bepaalde manier moeten of willen zien, omdat we een bepaald concept van de werkelijkheid, een bepaald paradigma hebben.

“Door het hanteren van concepten verstart de beschouwing”

Dat vermogen om niet alleen de werkelijkheid te zien, maar ook beschouwend naar die werkelijkheid te kunnen kijken, is misschien wel het belangrijkste verschil tussen mensen en andere levende wezens. Mensen kunnen vanuit dit metaperspectief naar zichzelf en anderen kijken en zich afvragen waarom de dingen gebeuren zoals ze gebeuren. Ze ontwikkelen daarmee theorieën en concepten die daarna kunnen worden gebruikt om het nog eens of beter te begrijpen. Daar schuilt tegelijkertijd een gevaar in. Door het hanteren van concepten verstart de beschouwing ook. Ik zie dan wat ik wil zien, omdat anders mijn theorie niet meer klopt. De wereld is dan bijvoorbeeld in zes dagen geschapen en als de wetenschap iets anders suggereert, dan is dat bedreigend en kun je daar maar beter niet naar luisteren.

Kennis verwerven in de wetenschap

Tot nu toe heb ik wat aspecten van leren beschreven die een gemeenschappelijk kenmerk hebben: de cognitie, het kennen, het snappen. Of het nu gaat over kopiëren van kennis of het aanleren,

of over het reflecteren, het gaat allemaal over zaken die we min of meer kunnen snappen. Zelfs als we het woord bewustzijn in dit kader gebruiken, dan bedoelen we meestal dat we de uitkomst van ons leerproces (meestal) kunnen uitleggen. Maar de vraag is of we daarmee uit de voeten kunnen als het gaat over het leren dat ons leven voedt. Een paar eeuwen zogenaamde Verlichting, de basis voor de westerse wetenschap, heeft ons doen geloven dat het enige weten, het weten van de ratio oftewel de linker hersenhelft is. We denken dat echte kennis verklarend en herhaalbaar moet zijn. Dat wetenschap sowieso leidend moet zijn voor ons handelen. Dat werkelijkheid waarvoor geen wetenschappelijke verklaring is, niet bestaat. Dat laatste geldt vooral voor de medische wetenschap. Als de dokters het niet kunnen verklaren, dan bestaat het niet.

Een reden voor deze manier van kijken is dat het mensbeeld dat men hanteerde en nog hanteert sterk beperkt, gereduceerd is. Op enig moment viel in de wetenschap de expliciete beslissing dat het weten zich moest beperken tot materie en beweging. Psychologie – dat betekent toch zielkunde – moest zich beperken tot gedrag dat als waarneembaar verschijnsel meetbaar is. De ziel werd als esoterisch fenomeen in de wetenschappelijke ban gedaan. Geleidelijk aan zien we een neiging tot rehabilitatie van

de ziel. Voor lezers van dit blad een vanzelfsprekendheid, elders in de samenleving een verschijnsel dat men maar schoorvoetend aanvaardt. Dit is een belangrijke reden waarom ik al lange tijd het werk van Marieke ondersteun. Eigenlijk is het wonderlijk dat we het fenomeen ziel zo gemakkelijk hebben laten wegstoppen: in talloze filosofische, religieuze en spirituele tradities komen begrippen voor als: ziel, ware aard, true self, le moi profond, being, essentie of wat voor naam men er ook aan wil geven. We kunnen daarom met recht onze schroom laten varen om aan het ontwikkelen, het leren van onze ziel, te werken.

“Subcognitief leren is een ontdekkingstocht”

Leren als voeding voor het leven

Geleidelijk aan beginnen we weer te beseffen dat menselijke, persoonlijke ontwikkeling, die niet geaard is op zielsniveau, veelal niet duurzaam is. Veel mensen die iets in hun leven wensen te veranderen, gaan inzien dat, als ze niet op een dieper niveau inzicht krijgen en leren, er in gedrag ook niet veel verandert. Een mens is niet alleen een *human doing*, maar ook en vooral een *human*

being. Omdat we vooral vertrouwd zijn met de human doing, hebben we de veronderstelling dat alle leerprocessen verlopen zoals we gewend zijn van een human doing. En dat zijn in hoofdzaak leerprocessen, zoals ik hiervoor beschreef: cognitieve processen als innemen van informatie, oefenen en experimenteren. Het zijn leervormen die bij de handelende mens horen. Maar voor leren op het niveau van ons Zijn is er iets nodig dat we essentieel leren, subcognitief leren noemen. Sommigen noemen het *deep learning of silent knowing*. Verwant is het verschijnsel 'kennis van het hart' van de gnostici.

Het proces van deep learning of subcognitief leren is in zijn aard wezenlijk anders dan het leren op cognitief niveau. Op cognitief niveau kunnen leerdoelen worden geformuleerd, eindtermen of competentie profielen. We weten ongeveer waar we uit willen komen, wat het resultaat moet zijn. Het is een geplande rit van A naar B. Bij subcognitief leren daarentegen is er sprake van een ontdekkingsstocht. We gaan iets ont-wikkelen wat er al is, maar wat we nog niet kennen. We gaan het ont-moeten, er gaat zich iets ont-vouwen. Het is een reis van A naar ergens. We kunnen nauwelijks uitleggen wat we beleven. Uitgangspunt daarbij is dat het er allemaal al is en dat we het alleen nog maar in het licht van onze eigen aandacht hoeven te zetten.

Een tocht van A naar ergens is niet iets waar we van nature van houden. We zijn opgevoed met en gewend aan trajecten van A naar B. Duidelijke doelstellingen, een verbeterplan, heldere afspraken over wat bereikt moet worden. Van A naar ergens is veel te vaag, het impliceert dat we niet precies weten waar we uit zullen komen. We concentreren ons dan niet op de vraag waar we willen uitkomen, maar waar we nu zijn. Met alle twijfels, onzekerheden en afwijzingen die daarbij horen. En om te snappen waar we nu zijn, moeten we terug naar waar we vandaan komen. Het systeem waarin we geboren zijn en waarin we opgroeiden. Dat is al helemaal geen bezigheid waar we alleen maar blij van worden. Onze eigen waarheid uitvinden, laten ontvouwen is bepaald geen proces van louter vreugde. We gebruiken het woord ontwikkelen wel vaak, maar meestal oneigenlijk. Ontwikkelen gaat over de aanleg van een mens en niet over iets dat nog moet worden aangeleerd.

Van het grootste belang is wel dat we daarbij oordeelloos zijn. Wat mensen doen, mag beoordeeld worden, mag ook afgekeurd worden. Maar alles wat essentieel is, wat van de ziel is, mag niet beoordeeld worden, dat 'is wat het is'. Leren wie je bent is Leren zonder oordeel. De chique term daarvoor is leren in een staat van non conceptual being. Er is geen concept of norm over hoe jij zou moeten zijn. Het is een amoreel (maar niet immoreel proces). Je hoeft niets te verbeteren, want je bent al goed genoeg. Er is geen mens op deze aarde die een ander kan veroordelen omdat die ander niet intelligent of muzikaal of grappig of creatief genoeg is. Ieder mens is goed genoeg. Leren accepteren wie je bent is misschien wel de belangrijkste kwaliteit die nodig is om je eigen waarheid te vinden. En het wonderbaarlijke is dat als mensen gaan beseffen dat ze goed genoeg zijn, er juist van alles met ze gaat gebeuren, dan ontwikkelen ze zich juist verder.

We zijn niet gewend aan het oordeelloze kijken naar onszelf. Als onze zoektocht pijn of verdriet oplevert, hebben we de neiging om ons daar gauw van af te keren. Als we bang worden van wat we ont-dekken bij onszelf willen we daar liever niet bij stil blijven staan. Als we schaamte tegenkomen, kijken we daar liever niet

naar. Wat wél werkt, als we hiermee bezig zijn, is de mantra: kijk er naar, voel het maar en laat het maar zijn wat het is. Alles wat mensen onderweg zien en voelen mag er zijn en is zinvol in het proces van ontdekken van de eigen essentie.

Subcognitief leren is een proces van scharrelen en stamelen. Mensen die zo aan het leren zijn hoeven niet te snappen wat er met ze gebeurt. Er is niet zoiets als het goede antwoord. Het is het soort leren dat zich wel laat vergelijken met een trektocht door onbekend terrein, zonder kaart. Ik doe indrukken op, raak ontroerd, en ben soms doodop en soms nieuwsgierig. Sommige uitzichten vallen me bar tegen, ik loop een stuk met iemand op die ik na een tijdje weer kwijt ben. Soms ben ik gefascineerd en in een toestand van flow, en soms vind ik dat er niets te beleven is. Mijn ego denkt dat het de weg wel weet en toch blij ik dan weer verdwaald te zijn en kom na uren weer terug op een punt waar ik eerder ben geweest.

“Subcognitief leren gaat niet over geluk zoeken maar over de waarheid vinden”

Subcognitief leren is ook integraal leren, in die zin dat alle vermogens van een mens, mee kunnen doen; de beide hersenhelften, hart en ziel, lijf en leden. In het klassieke leren is het lichaam geen partij, tenzij kinesthetische vaardigheid geleerd moet worden. Maar het lichaam ligt nooit en leert ons veel over wat zich in ons ontvouwt.

Diep leren, silent knowing of subcognitief leren gaat niet over geluk zoeken, maar over waarheid vinden. De meeste mensen willen graag gelukkig worden, maar hebben eigenlijk geen idee wat dat is. Bijna alle beschrijvingen van geluk gaan over de condities waarin mensen zich willen bevinden en niet over de staat van bewustzijn waarin ze nu zijn. Wat veel mensen terecht vermoeden is dat waarheid zoeken niet alleen gelukkig maakt, maar met veel pijn en moeite gepaard gaat. Wat die weg voor mij begaanbaar heeft gemaakt is dat er andere waarheidszoekers op weg waren. Dat er mensen waren die het ook niet meer snapten, die niet meer wisten waartoe het zou leiden. En ook het vertrouwen hadden dat moest zijn zoals het was en zal zijn.

Wessel Ganzevoort is emeritus hoogleraar Organisedynamiek aan de Universiteit van Amsterdam en voormalig voorzitter van KPMG Consulting in Europa. Hij was een aantal jaren voorzitter van de Stichting De Vrije Mare en is nu lid van de adviesraad van de stichting.